

prodeje řepy cukrovarům. A přec nelze zajisté předem tvrdit, že rayonovací úmluvy jsou absolutně zavržitelné a kartely řepářů absolutně přípustny; vždyť právě tak, jako řepaři cukrovarníkům, tak i cukrovarníci řepářům mnoho výték činí a nepěkných vlastností vytýkají (ku př., že mezi pravou cukrovku míchají bezcukernou a nad to těžší řepu pícní, která se jim ovšem také dle váhy draze platí, ale pro cukrovar je bezcennou; že si od několika cukrovarů dají poskytnouti zálohu a pak žádnému z nich cukrovku nedodají atd.); správnou je i zde cesta prostřední, vedoucí k úsudku, že nelze generalisovati výtky ani té ani oné strany a že konečný posudek záviseti musí od případu konkrétního. A právě proto bylo by žádoucím, aby osnova vládní nezůstala obmezena jen na úzký kruh navržený, nýbrž byla rozšířena na všechny kartely a ringy vůbec.

V obmezení svém je osnova tím nesympatičtější, poněvadž očividně sleduje cíl, umožniti hodně vysoké zvýšení spotřebních daní a zabezpečiti státu také poměrně zvětšený jich výnos. Co tedy jednou rukou občanstvu podává, druhou mu zase bere, transakce to rozhodně v neprospěch občanstva vycházející, poněvadž ono plus, které dříve ať právem či neprávem přicházelo do rukou průmyslu, avšak jím bylo zúrodňováno a v tisícerych podobách se zase zpět vracelo tam, odkud přišlo, přejde nyní do pokladen státu, který ho užije možná k výdajům zohla neproduktivním.

Na jednu ještě velice závažnou okolnost nutno hned tady poukázati; návrh vládní, bude-li uzákoněn, bude mít platnost ovšem jen pro tuto polovici říše, poněvadž podání obdobného návrhu vládou uherskou a přijetí jeho tamní sněmovnou není nijak zabezpečeno, ba — to možno s úplnou jistotou předem vysloviti — jest vzhledem ku známým živnostenskopolitickým směrům uherské vlády naprosto vyloučeno. Avšak obě polovice říše naší provozují mezi sebou docela volný obchod, nejsouce uzavřeny proti sobě celní hranicí; jaký to bude mít následek, když průmysl naší polovice říše bude spjat kartelovým zákonem a průmysl uherský bude pro všechny své úmluvy mít ruce svobodné? Náš průmysl cukrovarnický i lihovarnický dnes již konstatují, že bývalé jich odbytiště uherské se úplně od nich emancipovalo pomocí vlastního průmyslu a že uherskou konkurenci již pocitují nejen v cizině, ale i v této polovici říše samotné; jak bude teprve pak, až se obojí výrobní podmínky kartelovým zákonem opět v náš neprospěch změní. Tak daleko, zdá se, naše vláda nedohlédá a proto je nutno, aby byla na to upozorněna. Bez souhlasné úpravy v Uhrách nelze ani u nás na úpravu kartelů, na akci to významu tak dalekosáhlého, důležitosti tak veliké a následků dosud tak nevypočitatelných, pomýšleti.

Návrh vládní obsahuje ve 20 paragrafech

celou řadu předpisů správních a trestních, řečené kartely upravujících. Než k vypsání a kritice jich přikročíme, budiž dovoleno, k lepšímu porozumění věci stručně vylíčiti podstatu, příčinu a následky kartelů.

Dr. R. Hotowetz.

Úvahy o středoevropské cukerní politice.

Napsal Jan Koloušek.

Rozvoj výroby řepového cukru je nejpádnejším dokladem, kterak určitým, pevným směrem sledovaná hospodářská politika dovede úplně a trvale zvítěziti také proti nejprůzlivějším přírodním podmínkám ve světové soutěži. Řepový cukr v poslední desítce tohoto století nejen naprosto vytiskl z Evropy cukr vyrobený ze třtiny, nýbrž vítězně konkuruje v bezprostředním sousedství ano i v samé vlasti (na př. ve Východní Indii a na jihu Spojených Států Severoamerických) se svým soupeřem tropickým. Jakkoli třtina v tropech jen s malým přičiněním lidské síly dává mnohonásobný výtěžek, jakkoli poskytuje o mnoho procent cukru více nežli cukrovka, a k tomu ve formě daleko k těžení způsobilejší, přece řepový cukr dnes ovládl úplně na trhu světovém a z celé cukerní výroby připadá na řepový cukr asi přes $\frac{5}{8}$, kdežto na třtinový sotva již $\frac{3}{8}$.

Neméně však podivným zjevem pro každého nepoučeného pozorovatele je, že největšími konsumenty cukru nejsou oni národové, kteří cukr vyrábějí, nýbrž že nejvíce tohoto výrobku se spotřebuje zrovna tam, kde se buď vůbec cukr nevyrábí anebo kde se produkuje v míře velmi nedostatečné. Velká Británie a Irsko spotřebuje přes $1\frac{1}{2}$ mil. tun cukru ročně, ačkoli nemají vůbec cukerní výroby; Spojené Státy Severoamerické stráví ročně silně přes 2 mil. tun cukru, z čehož kryjí svou vlastní výrobou sotva 15% .*) Naproti tomu největší cukerní státy poměrně velmi malou spotřebu cukru vykazují. Německo při výrobě 1·8 mil. spotřebovalo sotva 0·6 mil. tun, tedy asi $\frac{1}{3}$ svého těžení a ještě hůře je tomu v Rakousko-Uhersku, kde z 1 mil. tun vyrobených zůstalo pro domácí spotřebu něco málo přes 0·3 mil. — Mluví se stále o nadvýrobě cukru u nás, ale kdyby náš konsum stoupl poměrně jako v Anglii, musily by naše cukrovary najednou navariti asi o 75% zboží více, nežli varí dosud, jenom aby postačily ukryti domácí potřebu. — Anglie a Severní Amerika spotřebují bezmála polovinu všeho na světě vytěženého cukru, kdežto samy k této výrobě přispívají sotva 8% .

Cukr řepový měl trudné počátky, zprvu jen s velikou nouzí a úsilnou podporou kontinen-

*) Množstvím tu udaným rozumí se cukr surový.

tálních evropských vlád dovedl vydržeti konkurenci s cukrem třtinovým. Ochranou celní, sprostěním od daně usilovalo se v letech čtyřicátých a padesátých tohoto století povznést slabou výrobu cukru řepového. K tomu pojily se značné technické pokroky a intenzivní hospodaření zemědělské, tak že na konec vytlačen byl cukr třtinový aspoň z domácího trhu ve střední Evropě. Toho docílilo se počátkem let šedesátých, od které doby teprve počíná opravdový zápas řepy se třtinou. — Z celé světové výroby cukerní připadalo na cukr řepový v letech 1852—55 $14\frac{1}{2}\%$, v letech 1856—60 $20\frac{1}{2}\%$, 1861—65 $24\frac{1}{3}\%$, v letech 1871—75 $38\frac{3}{4}\%$, v 1881—85 již $50\frac{1}{4}\%$, v 1886—90 $55\frac{1}{2}\%$, až konečně v nejnovější době cukr řepový již značně překročil 60% , k čemuž arci přispěla nyní nejvíce ta okolnost, že v nejdůležitějším území výrobním pro cukr třtinový, na ostrově Kubě, úžasné ubylo pěstování třtiny pro tamní vnitřní nepokoje.

Jak lze vysvětliti tento vítězný postup cukru řepového proti konkurentu od přírody nepoměrně lépe nadanému?

Hlavním původem tohoto vítězného postupu především byla hospodářská politika států vyrábějících cukr řepový. Z počátku domácí výroba ochráněná vysokými cly a posílená prominutím daně spotřební vzmohla se tak, že nejen stačila tuzemské spotřebě, nýbrž vyrobilo se záhy mnohem více cukru a přebytek ten, prostý daně, odbýván byl za hranice kromě toho ještě udílením vývozních odměn (premií). Ponenáhlu na to domácí spotřeba cukru byla mírně zdaňována a výtěžku toho z větší části bylo užito k tomu, aby se mohl přebytečně vyrobený cukr snadněji za hranicemi odbytí.

Kdežto 1863 spotřební daň z cukru vynesla čistých téměř 9 mil. zl., klesl následujícího roku až do 1869 výtěžek ten na 6 mil. zl. ročně, načež 1870—73 státní pokladna dostala z cukru již jen na 4 mil. ročně, v 1873—74 již sotva 3 mil. zl. daně se vytěžilo a 1875—76 nejen ničeho se státu nedostalo, nýbrž musilo se ještě na cukr ze státní pokladny dopláceti. A přece se v těchto letech vybíralo od domácích konsumentů od 6 až do 15 mil. zl. roční spotřební daně. Všechn tento výtěžek patrně byl spotřebován na vývozní premie a pomohl k tomu úžasnému rozvoji naší cukerní industrie, která tolik zboží produkuje, že sotva $\frac{1}{3}$ doma se spotřebuje, kdežto více než $\frac{2}{3}$ si musí hledati odbytu v cizině. Tytéž poměry byly také v Německu a ve Francii. Německo se stalo hlavním vyvozcem cukru řepového, roční export jeho páčí se na $1\frac{1}{4}$ mil. tun, na dvojnásob asi toho množství, které naše monarchie cizině přenechává.

Způsob tehdejšího zdanění měl ještě jiné důsledky pro rozvoj cukerní výroby. Daň vyměřovala se tehdy (od r. 1865 až do 1877) podle

trvání doby, po kterou dalo se vyluhování cukrové šťávy v diffuseurech a proto každý cukrovar musil se snažiti, aby vyluhování to dalo se co možná nejrychleji; na to byl obrácen veškerý důmysl tehdejších strojníků a bylo to podnětem k velikému zdokonalení a technickému pokroku zejména českého cukrovarnictví.

Rozumí se, že stát nemohl se trvale spokojiti s tak špatným výtěžkem cukerní daně, i proto bylo r. 1878 ustanoveno, že cukerní daň musí aspoň vynésti nejmenší určitou sumu, za kterou všechny cukrovary solidárně ručily. I za toho stavu veliká část vybírané daně od konsumentů připadla na vývozní premie.

Konečně r. 1889 uložena daň cukerní pouze přímo na spotřebu tuzemskou a ne již jako dříve vyrábějícím cukrovarům. Podle toho je pouze zdaněn cukr ten, který se skutečně uvnitř monarchie spotřebuje, kdežto cukr pro cizinu určený nejen že dani vůbec nepodléhá, nýbrž ještě na každý metrický cent surového cukru dostává se celkem 1.60 zl. vývozní premie. Bylo však ustanoveno, že součet těchto vývozních premií nesmí ročně přesahovati 5 mil. zl. S touto sumou však se vůči cizozemské konkurenci nevystačilo i proto loni byly vývozní premie zvýšeny na 9 mil. zl. a zároveň byla zvýšena daň z 11 zl. na 13 zl. z 1 q raffinády. Podle toho by se mohlo do ciziny ročně vyvézt až $5\frac{5}{8}$ mil. mctů surového cukru; kdyby se ho vyvezlo více, patrně by na metr. cent nepřípadlo již 1.60 zl., nýbrž méně. Kdyby na př. obnášel vývoz 7 mil. q, dostalo by se na 1 q pouze $1.28\frac{1}{7}$ zl. (Na metrický cent raffinovaného cukru povolena premie 2.30 zl.)

Vývozní premie arci nejsou naším vynálezem, nýbrž prvně je počala dávat Francie svým cukrovarům, po ní teprve toho příkladu následovali Němci a my, a v nejnovější době také Rusko, Belgie i j.

Bylo nutno napřed podati tento historický, zcela stručný výklad; neboť jenom tak můžeme si vysvětliti, proč řepový cukr zvítězil nad cukrem třtinovým, jakož i proč se spotřebuje cukru nepoměrně více v zemích, kde ho nepěstují, nežli v jeho výrobních vlastech

Nezdaněnost vyváženého cukru do ciziny, jakož i premie naň přiřáčené měly v zápětí, že cukr mohl býti v cizině náramně lacino prodáván. Kromě toho premie vývozní vybízely přímo ke zvyšování výroby a tím zároveň opětne k jejímu zlacinění. To šlo tak daleko, že brzy vznikla nadvýroba a z toho časté občasně krise odbytové, kterými ceny konkurujícího cukru řepového ještě více byly stlačovány. Je patrné tedy, že takovému umělému tlaku nemohl postačiti ani od přírody lépe nadaný cukr třtinový a ustoupil z počátku z trhu evropského, později byl ohrožován i v ostatních dílech světa. K tomu také mocně přispívala zdokonalená výrobní

technika, proti které primitivní těžení krajín tropických daleko zůstávalo pozadu.

Na druhé straně země, které cukru nepěstovaly, dostávaly jej zcela zadarmo. Jednak cukr do nich přivážený nepodléhal žádné dani, k tomu mohla býti při vzájemné konkurenci sleva ještě vývozní premie, konečně za odbytových krisí tísňena cena až pod náklad výrobní, zmenšený o vývozní premii. Cukrovary pak hleděly se, pokud to šlo, hojiti na domácích konsumentech za ztráty, kterých utrpěly odbytem v cizině. Domácí spotřeba byla stížena vysokými daněmi, proti cizozemské spotřebě kromě toho zkrácena o vývozní premii a považována kromě toho za vhodnou, aby aspoň částečně odnášela nezdarů obchodů v cizině.

Že to není nikterak pouze theoreticky odvozovaný důsledek, lze přesvědčiti se z cen cukru na trzích světových. Dne 18 června t. r. byl surový cukr v Ústí n. Labem za 11.57 1/2 zl. za 1 q, touž dobou v Londýně platili 1 *cwt* (= 50.8 kg) za 8.6 sh, což když přepočítáme na naši měnu a naše míry, znamená, že 1 q v Londýně stál 10.14 zl., tedy byl na 1 q o 1.43 1/2 zl. lacinější cukr surový v Londýně nežli u nás doma. Tak více ještě než vývozní premie připadá na prospěch cizině, když připočítáme dopravní výlohy k tomu; nemají z vývozních premií tedy zisk ani naši zemědělci ani naše cukrovary ani rafinerie, nýbrž pouze a jedině angličtí a jiní cizozemští konsumenti. Stát arci tímto způsobem pomáhá především obohacovati již bohaté Angličany nebo Američany.

Kde pak chtějí se proti této dotěrné konkurenci cukru řepového chrániti a chtějí by zvelebiti svou vlastní dosud nevyvinutou cukerní industrii, mohou tak učiniti po způsobu americkém uložením diferencialního cla na cukr z těch zemí, kde se platí vývozní premie. Severoamerická Unie chystá se uvaliti clo na cukr podporovaný premiemi vývozními o celou vývozní premii vyšší a tak zmaří úplně účel odměn těchto, ty prostě poplynou ze státních pokladů našich do celní pokladny Spojených Států severoamerických.

Poněvadž cena 1 q surového cukru v Anglii je nyní za 10.14 zl. a jelikož rafinerie za těchto dob pro cizinu si nepočítají větší rozpjetí nežli asi 6 zl.*) na 1 q rafinady, stojí ve velkém v Anglii rafinovaný cukr asi 16 nejvýše 17 zl. za 1 q, kdežto u nás je cena jeho dvojnásobná (33 1/4 zl.). Tím si částečně vysvětlíme, proč v Anglii každý obyvatel může spotřebovati pateronásobné množství cukru nežli u nás.

Ale postup tu bude stále k horšímu. Podle vyrovnání rakousko-uherského bude zvýšena daň z cukru z 13 na 19 zl. Vedle toho chystá se kartel cukrovarníků, který miní pro tuzemskou spotřebu stanoviti cenu surového cukru na 15 zl. na 1 q, tedy o 3 1/2 zl. dražší, nežli je nynější jeho cena. Na 1 q rafinady by to dělalo nejméně asi o 4—5 zl. Podle toho zvýšila by se cena cukru pro domácí spotřebu asi o 10 až 11 zl. na 1 q rafinady. Kdežto tedy by cukr v Anglii stál 16—17 zl., byla by jeho cena u nás 43—44 zl. (33 + 6 zl. daň + 4 zl. přírážky kartelové).

Vypočtěme si, oč budou naši spotřebovatelé cukru hůře v tom proti cizině, kolik musíme ročně totiž více dávat za cukr, nežli kdybychom jej nepěstili a mohl k nám přicházet beze cla. Poněvadž se u nás spotřebuje na 3 mil. q rafinovaného cukru a protože cena jeho bude proti anglické ceně o 27 zl. za 1 q vyšší (po zavedení nové daně a uskutečnění kartelu), zaplatíme ročně 81 mil. zl. za to, že můžeme býti exportujícím státem cukerním; arci od toho by se musilo odečísti, co z toho čistého zbude pro pokladnu státní. Ale i tu jsou oběti naše tomu přinášenené nesmírné a nedají se na dlouhá léta beze všeho oželeť!

Bohužel není tu nikde možné nápravy leč v tom, kdyby Francie, Německo a Rakousko-Uhersko dohodly se spolu a odstranily načisto exportní premie, které jsou původem všeho tohoto zla. V této době nelze na to vůbec pomýšleti, zároveň však nelze obětovati a v šanc dáti tak důležité odvětví průmyslové, jaké je právě naše cukrovarnictví. Nejšpatnějším lékem ovšem na to je zvyšování daně cukerní a zrovna tak na dlouho nevystačí kartel cukrovarnický umělým udržováním vysoké ceny pro domácí spotřebu. Všecky tyto prostředky stávají se na delší dobu bezúčinnými, protože nadvýroba možné úspěchy jich zmaří tím, že cukr za hranice se musí zcela zadarmo rozplýtvati, kdežto konsum domácí stálým zvyšováním ceny nemůže se zvýšiti, spíše snad bude klesati.

S našeho českého stanoviska tato politika zvláště byla osudnou, protože vyrostly českým cukrovarům nebezpeční konkurenti ještě v Uhrách a v Haliči, kde by byli jistě nemohli pomýšleti za přirozeného vývoje na konkurenci s vysoce vyspělým a zakotveným průmyslem českým, tím méně, jelikož cukrovka tamější zdaleka se nevyrovná naší a zemědělství tam ani zdaleka tak nevyspělo, jako u nás.

Tak i s této strany se dřívější umělé pěstování průmyslu cukrovarnického na nás vymstilo. Jsme tu arci obětí mezinárodního zla, které pouze mezinárodním dohodnutím zhojiti lze.

*) Podle spisku »Der Artikel Zucker« od Edmunda Kutschery z r. 1895 obnášelo rozpjetí to za krisi pouze 5.50 zl.